

ט"ו
הארץ
טובה הארץ מאד מאד

סדר ט"ו בשבט

לעילוי נשמת סבי שמעון חיים בן נפתלי וסבתי בלה בת הרב משה וחנה רענן ז"ל

כל הזכויות שמורות ©

כולו פירות

מאמר למהות ליל ט"ו בשבט

החוברת והמאמר נכתבו ונערכו על ידי נתנאל יוסיפון ישיבת ההסדר והגרעין החינוכי אורות נתניה

עיצוב והפקה: ותקין בוטיק

ברכת ראש מועצת בקעת הירדן

ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות. ראש השנה לחקלאות.

ראשוני המתיישבים הגיעו לבקעת הירדן בחודש שבט תשכ"ח מצאו אותה איזור מדברי, יבש, שלא הצמיח דבר.

מאז, עבר קצת יותר מיובל, והנה הבקעה פורחת ומצמיחה עשרות אלפי דונמים של חקלאות - מטעים, כרמים, שדות וחממות, שבהם מגדלים בעמל רב ובאמונה גדולה - פירות, ירקות, תבלינים, פרחי נוי, מפיקים שמן זית ודבש דבורים, ועוד ועוד.

הארץ שלנו - ארץ זבת חלב ודבש.

הבקעה שלנו - חבל ארץ פורח ומניב.

מאחל לכל עם ישראל ישיבה בטוחה בכל חבלי ארצנו.
המשך הנבה וצמיחה בכל תחומי חיינו.

ט"ו בשבט שמח ופורה.

דויד אלחייני
ראש המועצה האזורית
בקעת הירדן

מכל עץ הגן אכול תאכל...

אדם ואדמה

מיום שיצר אלוקים את האדם עפר מן האדמה, נקשרה ביניהם זיקה הדדית. על האדם הוטל "לעבדה ולשמרה" - לחרוש, לנטוע, לזרוע, לשדד ולהשקות, "ומלאו את הארץ וכבשוה". והאדמה, לעומתו, השיבה לו בעבותות של אהבה, והעניקה לו מפריה, מכוחה ומטובה - "ויצמח ה' אלוקים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל".

אולם, חטא האדם. לא שלט בתאוותו, חמד את פריה האסור של האדמה, עד שהיא נתקללה בעבורו. הברית ההדדית הופרה. מעתה, ימשיך האדם בעבודתו הקשה, יעמול מבוקר עד ערב בזיעת אפיו על עבודתה, אך היא מנגד לא תשיב לו עוד כגמולו, קוץ ודרדר תצמיח לו, ובעיצבון יאכל את פירותיה.

עובדים דורות. העולם צועד אט אט אל תיקונו, ועימו הולכים ומיתקנים היחסים בין האדם לאדמה. נח מנחם את האדמה מהקללה אשר אררה ה'. ישראל נכנסים לארצם, נוטעים בה כל עץ מאכל, מקיימים את המצוות התלויות בה. היא נותנת להם בעין יפה את יבולה, והם זוכים לאכול מפריה וטובה.

אולם, הברית הופרה שוב. רצו ישראל, שהאדמה תעניק להם יותר מחובתה, ולא השמיטוה בשנת מנוחתה. לפיכך, נפרדו הרעים, ובפני ישראל נחסמה הזכות הגדולה ליהנות מפירותיה הקדושים. גלה ישראל, "אז תרצה הארץ את שבתותיה", ושוב אצרה היא בקרבה את פירותיה המתוקים. אף בעת הריחוק התגעגעו הם זה לזו - היא לא נתנה את כוחה לזר, ושממו עליה אויביה. ובינתיים ישראל, הנפוצים בארבע כנפות הארץ, מתגעגעים ומייחלים "ונאכל מפריה ונשבע מטובה", יודעים הם במעמקי נפשם ש"קדושת הארץ, הנשפעת בה מקדושת הארץ העליונה, היא נשפעת גם בפירותיה... ובאכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה..." (ב"ח או"ח רח).

... ושוב סובב סובב לו הגלגל. העולם ממשיך לנוע אל תיקונו וגאולתו, וקללת החטא הקדמון הולכת וסרה ממנו. בדורות האחרונים אנו שבים אל ארצנו הקדושה, וזוכים לשוב לעבד את אדמתה, ליישבה ולפתחה. דורות של אידיאליסטים גיבורים שבו לארץ, כדי לתת לה את כל כוחם ואונם... ולעיתים, לצערנו, גם את דמם. ואכן, חפץ ה' בידם צלח, והארץ הנשמה נושבה מחדש, הלבישוה שמלת ביטון ומלט, נטעוה ביערות ומטעי פרי, סקלו את אבניה, וזרעו את שדותיה. והיא, אשר הייתה אלפי שנים כאלמנה, שבה והעניקה מפירותיה הטובים לבניה - בוניה.

והנה, בדור האחרון שוב נשמעים קולות המאיימים לקרוע את הברית הנרקמת מחדש בין העם וארצו. חלק מעמינו האהוב קם ושואל את עצמו - נתנו לארץ כה רבות, אך מה היא משיבה לנו? האם למען הארץ עלינו להקריב את עצמנו עד כלות? ואנו, והארץ הנקרעים לגזרים, זועקים מנהמת ליבנו - אל תופר שוב הברית בין העם לאדמתו. אך, אל לנו להסתפק בזעקה כשהיא לעצמה. עלינו להטות אוזן לשאלות הרוחניות העומדות בעומקם של דברי השואלים והמתריסים, ולנסות להשיב להן תשובה.

אדמתו - עמו

וודאי שהתשובות לשאלות אלו הינן גדולות, עמוקות ומורכבות. כך נתבונן מעט בדברי השואלים, וננסה להשיב להם:

ניתן להרגיש, שבעומקה של התביעה ל"שלום עכשיו" גנוזה הכמיהה ל"גאולה עכשיו" - תשוקה עזה וכנה למצב בו יצליח העולם לאחר אלפי שנות נפילות, משברים, מאבקים ותיקונים להגיע אל המנוחה והנחלה. בקשר אל הארץ מתבטאת תשוקה זו בתחושת האכזבה המתלווה להשקעה הרבה בארץ, בעוד היא לא העניקה לנו עדיין בתמורה את השלווה והמנוחה לה ייחלנו, ועוד איננו יושבים בה "איש תחת גפנו ותחת תאנתו".

למרות שתחושה זו בטעות יסודה, מפני שיש כאן קפיצה למדרגה גבוהה בטרם הוכשר הזמן לכך, נראה שבשורשם של דברים יש כאן תשוקה אמיתית, שהרי כולנו בסופו של דבר שואפים ומקווים לגאולה. לפיכך, לשם מימוש החלק האמיתי שברצון זה, עלינו לפתח בקשר עם ארצנו את מימד קבלת השפע והטוב שהיא נותנת לנו, ונסביר את כוונתנו:

שנים רבות כבשנו את הארץ, דרכנו עליה, נטענו אותה, וכיסינוה במרבד של בתיים. אולם דומה, שהחמצנו משהו - לימדנו אותה אך לא למדנו אותה, דיברנו אליה אך לא הקשבנו לה. כיום, טוב נעשה אם נוסיף על פעולת הנטיעה בארץ גם את התענוג והשמחה שבאכילת פריה, שהרי בשעה שהאדם אוכל מפירות הארץ העסיסיים - הוא יונק מחלבה וטובה, והיא נמסכת בדמו. יתר על כן - יודעים אנו, שהפרי נוצר מחומרים המצויים באדמה, ונמצא שכאשר האדם ניזון מהפרי, הוא ניזון מהאדמה והיא הופכת לחלק ממנו. אם כך - כשהאדם אוכל מפירות חוץ לארץ, אדמתה הטמאה הופכת לחלק ממנו, חס וחלילה, ולעומת זאת היהודי האוכל מפירות ארצנו הקדושה, זוכה שקדושת האדמה תמסך בדמו.

נמצא על פי דברינו, שחלק מפתרונה של השאלה שהוצגה לעיל נעוץ בסודם פירות הארץ, שכן משעה שנאכל ונתענג מהם בכוונה הראויה, לא תהיה עוד השאלה - 'מה נותנת לנו הארץ' רלוונטית, מאחר שהיא היא ואנו נהפוך ונהיה לגוף אחד.

תיקון החטא הקדמון

אומר רבי צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק לט"ו בשבט) - קודם החטא, הייתה פרנסתו של אדם הראשון מזומנת לו בלא יגיעה, עצי הגן נתנו פריים, והחיטה הייתה גבוהה כאילן, שהרי אילן שאכל ממנו אדם הראשון חיטה היה (ברכות מ.). האילנות הוציאו לחמניות, כמו שתוציא ארץ ישראל בזמן הגאולה והיה האדם שרוי כל הזמן בשלווה ובנחת.

משחטא האדם, הונמכה קומתה של החיטה והיא הפכה לשיבולת. אולם, באכילת הפירות בט"ו בשבט, ראש השנה לאילן, אנו מתקנים את חטא אכילת אדם הראשון. ואף שלא מפורש הדבר, הנה זכר לו- שכן בארץ ישראל מצטרפת החיטה, שכעת היא פרי האדמה, לרשימת שבעת מיני פירות האילן, שנשתבחה בהם ארץ ישראל. נתענג ביום זה, ובכל השנה, על מתיקותם ונעמם של פירות ארץ חמדה. נשתה מיין הרקח ומעסיס הרימון, וימתקו בפינו - התמר, התאנה והרימון. "הנה ימים באים נאם ה'... והטיפו ההרים עסיס וכל הגבעות תתמוגגנה. ושבתי את שבות עמי ישראל, ובנו ערים נשמות וישבו, ונטעו כרמים ושתו את יינם, ועשו גנות ואכלו את פריהם. ונטעתים על אדמתם, ולא ינתשו עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם, אמר ה' אלוקיך".

(עמוס ט, יג-טו).

בפתח הסדר

ייחודו של הסדר שלפניכם, שכל כולו עוסק בשבח ארצנו הקדושה ופירותיה. מלא הוא בפסוקים ומדרשים העוסקים בתיאורי השפע הגדול הזב לנו מארץ חלב ודבש, ובמתיקותם ועסיסיותם של פירותיה.

בלילה הגדול והיקר הזה, יש לנו הזדמנות לחיות "רגע של גאולה". נעצור לרגע את שטף החיים, נטעם פרי עסיסי, נחוש בפינו את מתק התאנים והתמרים, נלגום מעט יין משובח מכרמי הארץ הקדושה, ונטה אוזננו למילים העתיקות - החדשות, המגלות לנו את החיים, הנועם והטוב השופע לנו מרגבי אדמתנו.

אנו ממליצים בחום "לפתוח שולחן" מקושט וערוך בשפע פירות חיים ויבשים שכולם על טהרת ארץ ישראל, להתקבץ בצוותא כל בני המשפחה או החבורה, ושכל אחד בתורו יקרא פסוק או מדרש. בין לבין רצוי לנגן, לשורר ולזמר שירים ופיוטים לכבודה של ארץ ישראל, וכל המרבה ב"זמרת הארץ" הרי זה משובח. טעמו וראו כי טוב!

הערה - סידרנו את הסדר לפי סדר הברכות, ולא לפי סדר הפירות בפסוק.

דברים פרק ח

כִּי יֵדוּד אֱלֹהֶיךָ מִבֵּיאֵךְ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם עֵינַת וְתִהְיֶה יֵצְאִים בְּבִקְעָה וּבְהָרָה: אֶרֶץ חֹטֶה וְשֹׁעֵרָה וְגִפְנֹן וְתֵאנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וְדָבָשׁ: אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכָּנַת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תַחֲסֹר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבֹנֶיהָ בְּרִזָּל וּמֵהַרְרִיָּה תַחֲצַב נַחֲשֹׁת: וְאָכַלְתָּ וְשִׁבַּעְתָּ וּבִרְכַתְּ אֶת יְדוּד אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ:

יחזקאל פרק לו

(ח) וְאַתֶּם הֲרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לְבוֹא:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צח עמוד א

ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו'. רש"י - כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה, אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה מזה.

חֵיטָה וּשְׁעוֹרָה

יקח עוגה מקמח של ארץ ישראל ויברך עליה:
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מִיְנֵי מִזּוֹנוֹת:

בראשית פרק כז

כח) וַיִּתֵּן לָהּ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵי הָאָרֶץ וְרֵב דָּגָן וְתִירֹשׁ:
כט) וַעֲבָדוּךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ לְאֲמִים הוּא גִבִיר לְאַחֶיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ בְּנֵי אִמְךָ אַרְרִיךָ
אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בְּרוּךְ:

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קיא עמוד ב

אמר רבי חייא בר יוסף: עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות (לחמניות) וכלי מילת (בגדי משי) ... עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים; ושמא תאמר, יש צער לקוצרה? תלמוד לומר: ירעש כלבנון פריו, הקדוש ברוך הוא מביא רוח מבית גנזיו ומנשבה עליה ומשרה את סלתה, ואדם יוצא לשדה ומביא מלא פיסת ידו, וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו.

כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי בָשָׁן וְעֵתוּדִים עִם חֶלֶב
כִּלְיוֹת חֹטֵה וְדָם עֵגֶב תִּשְׁתֶּה חֲמֵר:

מלכים א פרק ה

(ה) וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לְבֶטַח אִישׁ
תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֲנָתוֹ מִדָּן וְעַד בָּאָר
שֶׁבַע כָּל יְמֵי שְׁלֹמֹה:

מדרש תנחומא (בובר) פרשת תצוה סימן י

מעשה בסופר אחד שהיה עולה
לירושלים בכל שנה ושנה, והכירו אותו
בני ירושלים שהיה גדול בתורה, אמרו
לו טול לך חמשים זהובים בכל שנה
ושנה ושב לך אצלנו, אמר להם יש
לי גפן אחת והיא יפה לי מכולן, והיא
עושה לי שלש דיפריאות (פעמים) בכל
שנה, ושש מאות חביות היא עושה בכל
שנה, הראשונה היא עושה שלש מאות,
ושניה מאתים ושלישית מאה, ואני מוכר
אותם בדמים יקרים הרבה, וכל השבח
הזה לירושלים, בשביל ניסוך היין שהיו
מקריבין.

מה קודם - בורא פרי הגפן על יין או
בורא פרי העץ על זיתים שמוקדמים
ל"ארץ"?

נחלקו הפוסקים - הבית יוסף ריא פוסק
שזיתים ותמרים קודמים ליין, וכן פסק
הרב עובדיה יוסף (ילקוט יוסף ריא,
ג), וכן מנהג חלק מהספרדים. אולם
הרמ"א (ריא, ד) פוסק שיין קודם לעץ,
כיוון שהוא חשוב וכן נוהגים האשכנזים,
וכן פוסקים הבן איש חי (מטות א') והרב
מרדכי אליהו.

ימלא כוסו ביין או מיץ ענבים ויברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
בוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן**

דברים פרק לב

(ג) יִרְכְּבוּהוּ עַל בְּמַתֵּי אֶרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבַת
שָׂדֵי וַיִּנְקְהוּ דָבֶשׁ מִסְּלַע וְשִׁמֶן מִחֲלָמִישׁ
צוּר:

(ד) חֲמַאת בָּקָר וְחֶלֶב צֹאן עִם חֶלֶב

ילקוט שמעוני תורה פרשת וזאת-הברכה רמז תתקסב
 מעשה שנצרכו אנשי לודקיא לשמן מינו להם פולמרכוס (ממונה) אחד. אמרו לו - לך וקח לנו שמן במאה רבוא... הלך לגוש חלב, אמר להם: שמן במאה רבוא (מיליון) אני צריך. אמרו לו - לך אצל פלוני, הלך לביתו ובקשו ולא מצאו. אמרו לו: הרי הוא בשדה. הלך ומצאו, שעוזק (עודר) תחת הזית, אמר לו שמן במאה רבוא אני צריך, אמר ליה המתן עד שאגמור את הזית ואבוא. כיון שבא לביתו קרא לשפחתו אמר לה בואי ורחצי את רגלינו, מלאת את הספל שמן ורחצה להן רגליהם לקיים מה שנאמר וטובל בשמן רגלו... עמד ומדד לו שמן במאה רבוא. אמר לו - רצונך שוב (עוד)? אמר לו - אין לי מעות. אמר לו - טול ואני אבוא עמך ואטול את מעותי. עמד ומדד לו שמן בשמנה עשרה רבוא, אמרו - לא הניח אותו אדם לא חמר ולא גמל בארץ ישראל שלא משכו עמו.

הכלל הוא, שכל הסמוך למלה "ארץ" בפסוק קודם לברכה (שו"ע ריד, א), לכן זית הסמוך ל"ארץ" קודם לברכת בורא פרי העץ. ויש להוסיף - פרי הגדל בארץ ישראל קודם בברכה לפרי הגדל בחוץ לארץ (הגר"מ אליהו - מובא 'וזאת הברכה' עמוד 124).

יקח זית שלם (ויכוון על כל פירות האילן) ויברך:
**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
 בּוֹרֵא פְרֵי הָעֵץ:**

ישעיהו פרק מא
 (יט) אֶתֶן בְּמִדְבַר אֶרֶז שֶׁטָה וְהִדַּס וְעֵץ
 שֶׁמֶן אֲשֵׁים בְּעֶרְבָה בְּרוּשׁ תְּדַהֵר וּתְאֲשׁוּר
 יַחְדָּו:

ירמיהו פרק לא
 (יא) וּבָאוּ וּרְנְנוּ בְּמָרוֹם צִיּוֹן וְנִהְרָו אֶל
 טוֹב יְדוּד עַל דָּגָן וְעַל תִּירֵשׁ וְעַל יֶזְעָר
 וְעַל בְּנֵי צֶאֱן וּבִקֵּר וְהִיתָה נִפְשָׁם כְּגֵן רוּה
 וְלֹא יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד:

תמר (דבש)

דברים פרק כו

- (א) והיה כי תבוא אל הארץ אשר ידוד אלהיך נתן לך נחלה וירשתה וישבת בה:
(ב) ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצה אשר ידוד אלהיך נתן לך ושמת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר ידוד אלהיך לשכן שמו שם:
(ג) ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי היום לידוד אלהיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ידוד לאבותינו לתת לנו:...:
(ח) ויוצאנו ידוד ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאותות ובמפתים:
(ט) ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש:
(י) ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ידוד והנחתו לפני ידוד אלהיך והשתחית לפני ידוד אלהיך:
(יא) ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ידוד אלהיך ולביתך אתה והלוי והגר אשר בקרבך: ס

ספרי דברים פיסקא לז ד"ה הרי הוא

נחלת צבי, מה צבי זה קל ברגליו מכל בהמה וחיה כך פירות ארץ ישראל קלים לבוא מכל פירות ארצות. מה צבי זה קל לאכל מכל בהמה וחיה כך פירות ארץ ישראל קלים לאכל מכל הארצות, אי קלים לא יהו שמנים תלמוד לומר - ארץ זבת חלב ודבש, שמנים כחלב ומתוקים כדבש.

תאנה

יואל פרק ב

(כא) אֵל תִּירָאִי אֲדַמָּה גִילִי וּשְׂמַחִי כִי הִגְדִּיל יְדוּד לַעֲשׂוֹת:

(כב) אֵל תִּירָאוּ בְּהִמּוֹת שְׂדֵי כִי דָשְׂאוּ נְאוֹת מִדְּבַר כִּי עַץ נִשְׂא פִרְיוֹ תֵּאֲנֶה וְגִפְּן נִתְּנוּ חֵילָם:

(כד) וּמְלֵאוּ הַגְּרָנוֹת בָּר וְהִשְׁקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וַיִּצְהָר:

תלמוד ירושלמי מסכת פאה פרק ז דף

כ טור ב /ה"ג

מעשה שאמר ר' יהודה לבנו בסיכנין עלה והבא לנו גרוגרות (תאנים יבשות) מן החבית, עלה, והושיט ידו ומצאה של דבש. אמר לו - אבא, של דבש היא. אמר לו - השקע ידיך ואת מעלה גרוגרות. מעשה שאמר רבי יוסי לבנו בציפורין

עלה והבא לנו גרוגרות מן העליה עלה ומצא את העלייה צף עליה דבש.

מדרש תנחומא (בובר) פרשת תצוה סימן י

מעשה בר' יונתן בן אלעזר שהיה יושב תחת תאנה אחת, והיתה התאנה מלאה תאנים יפות, ירד טל והיו התאנים שואבים דבש, והיה הרוח מגבלן בעפר, באתה עז אחת והיתה מנטפת חלב בדבש, וקרא לתלמידים ואמר להם בואו וראו דוגמא מעין העולם הבא, וכל כך למה שהיו הקרבנות קריבין.

חילם:

(כד) וּמְלֵאוּ הַגְּרָנוֹת בָּר וְהִשְׁקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וַיִּצְהָר:

עמוס פרק ט

(יג) הנה ימים באים נאם ידוד ונגש חורש בקצר ודרך ענבים במשך הזרע והטיפו
ההרים עסיס וכל הגבעות תתמוגגנה:
(יד) ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו ונטעו כרמים ושתו את
ייןם ועשו גנות ואכלו את פריהם:
(טו) ונטעתים על אדמתם ולא ינתשו עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם אמר ידוד
אלהיה:

משנה מסכת ביכורים פרק ג

כיצד מפרישין הבכורים יורד אדם בתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה אשכול שביכר
רמון שביכר קושרו בגמי ואומר הרי אלו בכורים... הקרובים מביאים התאנים
והענבים והרחוקים מביאים גרוגרות וצמוקים והשור הולך לפניהם וקרניו מצופות
זהב ועטרת של זית בראשו החליל מכה לפניהם עד שמגיעים קרוב לירושלם הגיעו
קרוב לירושלם שלחו לפניהם ועטרו את בכוריהם.

תפילה על האילנות ובפרט על האתרוג

לרבינו יוסף חיים זי"ע בעל ה'בן איש חי'

ויאמר אלקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע, עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ, ויהי-כן. ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו, ועץ עשה פרי אשר זרעו בו למינהו, וירא אלקים כי-טוב

אָנָּא יי הושיעה נָא, היום הזה לאילן הוא ראש השנה:

אָנָּא יי הצליחה נָא, היום הזה לאילן הוא ראש השנה:

אָנָּא יי הרויחה נָא, היום הזה לאילן הוא ראש השנה:

אָנָּא יי היטיבה נָא, היום הזה לאילן הוא ראש השנה:

אָנָּא יי בָּרַךְ אֶת הַיּוֹם הַזֶּה לְאֵילָן הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה:

אֵל נָא פְּצֵה נָא שָׁנָה זוֹ מִשְׁמִיר וְשִׁית, וּבָרַךְ עֵץ שָׁמֶן וְזֵית:

אֵל נָא בְּמִטֵּר רוּחַ חֲרֻבוֹנֵי יְשִׁימוֹן, וּבָרַךְ גֶּפֶן וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן:

אֵל נָא רוּחַם עֲצָרֵת עוֹלָלֵי טְפוּחִים, וּבָרַךְ אֶגּוֹז וְתָמָר וְתַפּוּחִים:

אֵל נָא צְדָקָה מֵעַמְּךָ בֵּל יִפְסֵק, וּבָרַךְ חֲרוּב וְקִרְסֵטָמֶל וְאַפְרָסְקוֹ:

אֵל נָא חֲלַץ קֹהֵלָה אֲשֶׁר אֵלֶיךָ תַעֲרוֹג, וּבָרַךְ הַתּוֹת וְהָאֶגּוֹז וְהָאֶתְרוּג:

ויהי רצון מלפניך יי אלקינו ואלקי אבותינו, שתברך כל אילנות האתרוג להוציא פירותיהם בעתם, ויוציאו אתרוגים טובים יפים ומהדרים ונקיים מכל מום. ולא יעלה בהם שום חזזית, ויהיו שלמים ולא יהיה בהם שום חסרון ואפלו עקיצת קוץ, ויהיו מצויים לנו ולכל ישראל אחינו בכל מקום שהם לקיים בהם מצות נטילה עם הלולב בחג הסוכות שיבא עלינו לחיים טובים ולשלום, כאשר צויתנו בתורתך על ידי משה עבדך - "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל". ויהי רצון מלפניך יי אלקינו ואלהי אבותינו, שתעזרנו ותסייענו לקיים מצוה זו של נטילת לולב והדס וערבה ואתרוג כתקנה בזמנה בחג הסוכות, שיבא עלינו לחיים טובים ולשלום בשמחה ובטוב לבב, ותזמין לנו אתרוג יפה ומהדר ונקי ושלם וכשר כהלכתו:

ויהי רצון מלפניך יי אלקינו ואלקי אבותינו, שתברך כל מיני האילנות, ויוציאו פירותיהם ברבוי שמנים וטובים, ותברך את הגפנים שיוציאו ענבים הרבה שמנים וטובים, כדי שיהיה היין היוצא מהם מצוי לרב לכל עמך ישראל לקיים בו מצות קדוש ומצות הבדלה בשבתות וימים טובים, ויתקיים בנו ובכל ישראל אחינו מקרא שכתוב: "לך אכל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך, כי כבר רצה האלקים את מעשיך". יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, ה' צורי וגואלי:

"המגיד" (לרבינו הבית-יוסף)

דע לך, שישראל משום שניסו כמה נסיונות להקב"ה, נתחייבו שלא להכנס לארץ, אלא שברב רחמיו וחסדיו, הכניס הקב"ה בליבם, שיבקשו לשלח אנשים לתור את הארץ. ואלו היו זוכים באותה השליחות כראוי, היה מכניסם לארץ בזכות אותה השתוקקות והשתדלות.

ואמר להם משה שיסתכלו "השמנה היא" וגו' משום שידע שוודאי היא שמנה וטובה ויש בה עץ, ורמז להם שיספרו בשבחה, כדי שיכספו להכנס אליה, ועל ידי כך יזכו. ("מגיד מישרים" פרשת "שלח לך", מתורגם)

בית חדש (לר' יואל סירקיס)

קדושת הארץ, הנשפע בה מקדושת הארץ העליונה, היא נשפעת גם בפירותיה, שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ. כי על כן הזהיר ואמר בסוף פרשת מסעי (במדבר לה: לד) "ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה, אשר אני שכן בתוכה, כי אני ד' שכן בתוך בני ישראל" ...ועל כן ניחא שאנו מכניסים בברכה זו (מעין שלש) "ונאכל מפריה ונשבע מטובה" כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה, ונשבע מטובתה. (ב"ח על טור או"ח סי' ר"ח)

ר' נחמן מברסלב

עקר שבח ארץ-ישראל מה שהתורה משבחת אותה, שהיא ארץ זבת חלב ודבש, וכן בשבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ-ישראל, עקר הכונה ששם שופע שפע נעם העליון שהוא שרש כל הנעימות והמתיקות שמלוּבש בכל הטעמים שבעולם. וזה שרש נעימות ומתיקות הפרות של ארץ-ישראל, ושם דיקא יכולין להתקשר לנעם העליון על ידי הפרות הטובים שבה, על-ידי שנזכה לקדש אכילתם כראוי על-ידי המצות התלויות בארץ שכלם במיני מאכל. וזה בודאי שבח גדול ונוראה מאד, כי זה עיקר עבודת האדם כל ימי חיו לזכות לנעם העליון, לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו. ובשביל זה נתאוה משה כל-כך לארץ-ישראל, כי זה עיקר תשוקת כל הצדיקים לחזות בנעם ה'.

(הלכות ברכת הפירות, הלכה ד, אות ג)

מור וקציעה

"ואף על גב דאמרינן (סוטה יד). 'וכי משה לאכול מפריה ולשבוע מטובה היה צריך', אנו ודאי צריכין להם, כי פירות ארץ ישראל מוסיפים כח וחכמה, כמו שאמרו

(ב"ב קנח): באורא דמחכים, ולא על חנם האריך התלמוד (ברכות מד. עירובין ל.) להזכיר אכילה מופלגת דר' יוחנן ותלמידיו כי אכלו פירות גינוסר, שנראת באמת גוזמא, אבל ח"ו שכוונו לספר בגנותם, אלא בשבחם ובשבח א"י נתכוונו. ולהודיענו שפירותיה נותנים חיים לעם עליה, ומוסיפים כח וגבורת ההשכלה, לפיכך היו מרבים לאכול מהם..."

מור וקציעה להגאון היעב"ץ (או"ח סי' רח)

אורות הקודש ח"ג לב עמוד רצה

המאכל של ארץ ישראל מקדש בפנימיותו, ואינו מגשם כי אם בחיצוניותו, אבל ממאכלי חוץ לארץ צריכים להזהר.

ולפי רוב הצפיה לארץ ישראל מתעלה

המאכל שבחוץ לארץ גם כן.

וזהו סוד הזכרת ירושלים, בעל נהרות בבל

או בשיר המעלות שובה בכל סעודה. צפית ארץ ישראל,

הבאה תכף למזון, מעדנת את המאכל שבחוץ לארץ

ועושה אותו קרוב לעילוי של ארץ ישראל.

ברכה אחרונה מעין שלוש

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם:

אכל מזונות:

על המחיה ועל הכלכלה:

שתה יין:

על הגפן ועל פרי הגפן:

אכל פירות משבעת המינים:

על העץ ועל פרי העץ:

על מזונות, יין ופירות ביחד:

על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ:
ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו לאכל
מפריה ולשבוע מטובה, רחם (נא) יהוה אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך
ועל ציון משכן כבודך ועל מזבחך ועל היכלך, ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה
בימינו והעלנו לתוכה ושמחנו בבנינה ונאכל מפריה ונשבוע מטובה ונברכך עליה
בקדשה ובטהרה:

בשבת - ורצה והחליצנו ביום השבת הזה:

כי אתה יהוה טוב ומטיב לכל ונודה לך על הארץ ועל:

על של ארץ ישראל אומר - מחיתה ועל כלכלתה:

על של ארץ ישראל אומר - פרי גפנה:

על של ארץ ישראל אומר - פרותיה:

על מזונות יין ופירות של ארץ ישראל יחד - מחיתה ועל כלכלתה: ועל פרי גפנה: ועל פרותיה:

המחיה ועל הכלכלה: פרי הגפן: הפרות:

על מזונות יין ופירות - המחיה ועל הכלכלה: ועל פרי הגפן: ועל הפרות:

ברוך אתה יהוה, על הארץ ועל:

על של ארץ ישראל אומר - מחיתה (ועל כלכלתה):

על של ארץ ישראל אומר - פרי גפנה:

על של ארץ ישראל אומר - פרותיה:

על מזונות יין ופירות של ארץ ישראל יחד - מחיתה (ועל כלכלתה): ועל פרי גפנה: ועל

פרותיה: המחיה (ועל הכלכלה) פרי הגפן: הפרות:

על מזונות יין ופירות - המחיה (ועל הכלכלה): ועל פרי הגפן: ועל הפרות:

נציין בכיתוב שמעל נוסח על מחיתה - קמח א"י (מנהג הספרדים ומקצת האשכנזים).
ובקמח חו"ל (וכן קמח א"י לרוב האשכנזים).

הערה: בגמרא ברכות (מד.) ובשו"ע (או"ח רח, י) נזכר רק לגבי פירות הארץ, שמשנים מהנוסח של פירות חו"ל ומברכים 'על פירותיה'. דין מיני מזונות מקמח של ארץ לא הוזכר שם, ונחלקו בו הראשונים והאחרונים - הכפתור ופרח, ברכי יוסף, פאת השולחן וסיעתם פסקו שמברכים 'על מחייתה', ואילו הרא"ה, האדר"ת והאגרות משה פסקו שמברכים 'על המחיה', מפני שעוברים עיבוד ולא ניכר שהם מהארץ. למעשה - הספרדים נוהגים לברך 'על מחייתה' (סידורי הגר"מ אליהו והגר"ע יוסף). האשכנזים ברובם נוהגים לברך 'על המחיה', אולם הרב טוקצ'ינסקי (עיר הקודש והמקדש ח"ג עמ' שמג) מעיד שמנהג האשכנזים בירושלים לברך 'על מחייתה'.

על הלילה הזה / נתנאל יוסיפון

הסיפור שלפניכם מבטא, בעיני, את מהותו של ט"ו בשבט. הסיפור מהווה הקדמה למאמר, ועל משמעותו לאור המאמר תוכלו לקרוא בסוף המאמר. את הסיפור קראתי במספר מקומות, ואיני יודע את מקורו.

בבקתה קטנה בטבריה, התגורר יהודי ירא ה' ושמו ניסים כינורי. ניסים היה עני מרוז, ועסק כל היום בתורה. מקור פרנסתו היה רק עץ רימון בודד אחד, שצמח בחצירו. היה זה עץ גדול מאוד, שהצמיח פירות רבים ועסיסיים, שהיו מפורסמים בכל הסביבה ורבים באו לקנותם. מפה לאוזן נמסר, שרימונים אלו הם סגולה לבריאות.

ב'שלושת השבועות' היה העץ מלא פירות, אך איש לא נגע בהם עד לאחר ט' באב. רק לקראת שבת 'נחמו' היה ניגש ניסים אל העץ, קוטף את ביכורי הפרי, ובשבת היה מברך עליהם 'שהחיינו'.

כמובן, שלמרות כל מעלותיו של העץ, לא היה בכוחו לפרנס בריווח את ניסים, וכך נותר ניסים עני מרוז. ילדים היו לניסים כמעט כמספר הרימונים שעל העץ. בנותיו הגיעו לפרקן, אך לא היה לו די כסף להשיאן.

והנה, שנה אחת אירע לניסים אסון כלכלי - העץ לא הניב פירות. בערב שבת 'נחמו' יצאו ניסים ובניו אל העץ, וניסו למצוא עליו רימון לברכת 'שהחיינו'. בתחילה - לא מצאו פירות כלל, אך אחד הבנים טיפס על העץ, ומצא בין העלים שלושה רימונים גדולים ועסיסיים. ניסים בחן את הרימונים בתשומת לב, וגילה שאלו הרימונים הגדולים והיפים ביותר, שהצמיח העץ מעודו. בשבת בירכו בני המשפחה על שני רימונים, ואת הרימון השלישי שמרו לט"ו בשבט - ראש השנה לאילנות.

לא עבר זמן רב, ונשות הסביבה באו כהרגלן לקנות רימונים, אך ניסים הודיע להן בצעה שהשנה אין ברשותו רימונים. בינתיים פשטה השמועה, ששלושת הרימונים שנקטפו השנה בחצירו של ניסים הם בעלי סגולה מיוחדת, מפני שכל כוחו של העץ מרוכז בפירות אלו. אנשים רבים הציעו לניסים סכומי כסף גדולים בעבור הרימון הנותה, אך הוא סירב למוכרו והודיע לכולם - שהרימון מיועד לט"ו בשבט.

עברו מספר שבועות, ובני המשפחה החלו לסבול חרפת רעב. בבית לא היה מה לאכול, ונדוניה לבנות בוודאי שלא הייתה. מחוסר ברירה, החליט ניסים לצאת לחוץ לארץ

ולאסוף תרומות להכנסת כלה, אך קיבל על עצמו לא גלות שהוא מארץ ישראל.

נטל ניסים את הרימון, נפרד בצער מבני ביתו, ויצא לדרך. הוא התגלגל ממקום למקום, אך כסף רב לא הצליח לאסוף, מפני שלא גילה שהוא מארץ ישראל. לאחר נדודים רבים, הגיע ניסים ביום ט"ו בשבט לאיסטנבול בירת תורכיה. נכנס ניסים לבית המדרש, ומצא שם את כל הקהילה היהודית עצובה ומודאגת, מפני שגזירת גירוש ריחפה מעל ראש הקהילה. בן המלך חלה במחלה אנושה, ואביו המלך החליט שהיהודים אשמים במחלה, ואם הנסיך לא יבריא, יגורשו כל היהודים.

לפתע, ניגש השמש אל ניסים ושאלו - האם אתה מארץ ישראל?

- מניין אתה יודע? התפלא ניסים.

- רבינו הוא יהודי קדוש, השיב השמש, הוא הריח ממך ריח של ארץ ישראל, וביקש ממני לקרוא לך, בוא אחרי בבקשה. ניגש ניסים לרב ואמר: הרב וודאי הריח את הרימון שהבאתי מהארץ, אשמח מאוד להתחלק בו עם הרב לכבוד ט"ו בשבט. יש עמך רימון מארץ ישראל? קרא הרב וחיבק את ניסים בהתרגשות, בעזרת ה' ממך תבוא ישועתנו. הסכת ושמע: אתמול, כשאמרנו את 'תיקון ליל ט"ו בשבט', התעמקתי בספרים הקדושים בענייני הפירות. עיינתי במהותם של הפירות, שאנו זורקים את קליפתם ואוכלים את פנימיותם כרימונים, אגוזים ועוד. פירות אלו מלמדים אותנו, שהעיקר הוא התוך - הפנימיות. והנה, בזמן למודי, החלה המילה 'רימון' לרצד מול עיני, והבנתי שממנה תבוא ישועתנו. מלבד זאת, 'רמוני"ם' - ראשי תיבות: רפואת מלך ובנו ניסים יביא מהרה. בוא עימי, אמר הרב לניסים, נלך אל המלך ונרפא את בנו.

חיש מהר, רצו הרב וניסים לארמון המלך. מיד הם הוכנסו פנימה, וניגשו אל הנסיך, שהיה מוטל על המיטה כמת. הוציא ניסים בזהירות את הרימון מתרמילו. הרימון היה טרי, כאילו נקטף כעת מהעץ. חצה ניסים את הרימון, וסחט מאחד החלקים כמה טיפות מיץ לתוך פיו של החולה. החולה בלע את הטיפות, ומייד החל להתאושש ולהבריא.

נישק המלך בהתרגשות את ידיהם של הרב וניסים, הודה להם בחום, והעניק לניסים כסף וזהב לרוב. "את החלק השני של הרימון השארתי לברכה", אמר ניסים בחיך, והם הלכו לבית הכנסת לבשר ליהודים על הנס הגדול. לאחר ט"ו בשבט, שב ניסים לביתו בטבריה עמוס בכסף וזהב, ואת פניו קידם עץ הרימון, ששב לתת את פירותיו המתוקים.

משחר ילדותינו הורגלנו במחשבה ש"ט"ו בשבט היא ראש השנה לאילנות", ובמילים של ימינו - יום הולדת של העצים. לרובנו, המילים "טו בשבט" מתקשרים מיידית בזכרונם על נטיעות העצים מימי בית הספר או עם תמונת הנוטעים ההולכים עם

רון בלב ומעדר על שכמם לנטיעה נוספת באדמת ארצנו הקדושה.

זכרונות אלו הם וודאי חלק ממהותו של יום, אך הבקיאים בתולדותיו של החג יודעים שמנהג הנטיעות חדש הוא, והחל רק בימי שיבת ציון של ימינו, ואילו מנהג אכילת הפירות הוא קדום יותר. תאמרו - כך יאה, בחוץ לארץ היו חיבים להסתפק באכילת פירות, אך אנו שזכינו ב"ה לשוב לארצנו הקדושה בכוחנו להשיב לחג את עטרתו הקדומה בנטיעתנו בו עצים. אולם המעמיק במהות ההלכתית של החג ובמשמעותם הפנימית והאמונית של הלכות אלו יגלה שלשיטות ראשונים רבות ט"ו בשבט אינו חג האילנות אלא ראש השנה לפירות האילן, וממילא - מנהג אכילת הפירות נוטל חלק בראש. במאמרנו זה ננסה לעמוד על משמעותו של חג, ומנהג אכילת הפירות, ונראה שאכילת הפירות טומנת בחובה התקשרות לארצנו הקדושה מזווית נוספת וייחודית המתאימה לדורינו.

הבא לחשוף את מהותו הפנימית[ת] של חג מחגי ישראל יכול לעשות זאת במספר דרכים: ברצותו - יעסוק במושגי יסוד רוחניים המשותפים לכל החגים כעמידה על חשיבות הקשר בין ישראל לאביהם שבשמים, ועל קדושת ישראל המקדשים לזמנים. חסרונה של דרך זו, שהחג מאבד בה את צביונו היחודי. ברצותו - ידקדק הוא באחת מהלכותיו ומנהגיו של החג ויחשוף בה רבדים נסתרים. בדרך זו החג מקבל את פניו המיוחדות, אך חסרונה בכך - ישנה תחושה שהדברים אינם מבוססים על בסיס איתן, והכל מהגיונו של הדרשן המכניס פיל בקופו של מחט, עד כדי האמירה שכל אחד יכול לומר כל דבר על כל דבר, וכל דרשן מותח את החג לכיוון אחר".

הפתרון לחסרונות בשתי הדרכים שהצגנו נעוץ במציאת כלל שחורז את כל הפרטים, כך הוא יודע שאכן דייק בפרטים. לכן, דומה, שהמיערך בעניינו של החג, ינסה לעמוד על אופיו הייחודי של החג, מתוך קוי יסוד רוחניים החורזים את כל החגים.

שהרי דומים הם חייו של היהודי לקפיץ - בכל שנה ושנה יוצא הוא למעגל חיים חדש, המעגל כולל הוא תחנות חגים רבות, ובסופו יוצא היהודי ורכוש רב בידו. אינו דומה היהודי של ראש השנה שעברה ליהודי היוצא לסיבוב מחודש בראש השנה החדשה. משול הוא לקפיץ המסיים את סיבובו באותה נקודה בה פתח אותו, אך גבוה מעט מעל הסיבוב הקודם, וכולו מכויין לקפיצה כלפי מעלה.

מדוקדקים הם תחנות החגים השונות. לכל חג וחג אופי מיוחד משלו, שנתנו לו מצוותיו, תקנותיו ומנהגיו המיוחדים של החג (ההערה - דברי ר' צדוק). כך בונה האדם מישראל את שנתו נדבך אחר נדבך עד שנשלם הבנין כולו. קוי יסוד רוחניים משותפים חורזים את כל החגים, באשר כל אחד מהם תורם חלק משלו לאותם

¹ תחושות אלו קיימות בכל עמודי האמונה והמחשבה, מפני שלהלכה יש חוקים וכללים קבועים, ואילו את רוח המחשבה [אין] אפשר לכלוא. כך נוצרת לעיתים תחושה זו .. לומר כל דבר, והכל מהגיונו של הדרשן. עמד על כך הראי"ה בספר אורות התורה.

קווים, והמעמיק בלימודם יגלה שכל אחד ואחד מהם ניתן דווקא בזמן המיוחד שלו. במאמרנו זה נלמד על ט"ו בשבט, וזאת לפי שלושה כללי יסוד- מעגל השנה האקלימי והחקלאי, ההיסטוריה הישראלית והחדשים, כללים משותפים לכל החגים, ועל פיהם ניתן להבחין את ענינו המהותי והמיחד כל חג וחג וט"ו בשבט בתוכם, את מקומו המשתלב בתוך מהלך השנה הכללי מחד, ואת יחודו הנשקף מתוך התבוננות בפרטיו והלכותיו מאידך. כללים אלו הם עומקם הרוחני של ההלכות והמנהגים היוצרים את אופיו של החג, לפיכך נפתח בהלכה.

ההלכה

יסודו של יום במשנה (ר"ה ב.) - "ארבעה ראשי שנים הם... באחד בתשרי ראש השנה לנטיעה ולירקות, באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בחמישה עשר בו". והלכה כבית הלל, שבחמישה עשר בשבט הוא ראש השנה לאילן.

לראש השנה זה יש משמעות הלכתית בענייני מעשר, ערלה ונטע רבעי².

מעשרות - התורה אומרת לנו "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה". אין לעשר משנה על חברתה, לדוגמא- אין לעשר מיבולי השנה החמישית על יבולי השנה השישית. בנוסף- ישנם שנים בהם אנו מפרישים מהפירות מעשר שני אותו אנו אוכלים בירושלים, ואילו בשנים אחרות אנו מפרישים במקומו מעשר עני לעניים. היום הקובע אימתי מסתיימת שנה אחת ומתחילה אחרת הוא ט"ו בשבט³. פירות שחנטו, כלומר התחילו לצמוח⁴ קודם ט"ו בשבט מתעשרים כמו השנה הקודמת, פירות שחנטו לאחר ט"ו בשבט מתעשרים כמו שנה הבאה.

ערלה ונטע רבעי - בשלוש השנים הראשונות לחיי העץ פירותיו ערלה ואסורים באכילה, בשנה הרביעית פירותיו קדושים ומותרים באכילה רק בירושלים, מהשנה החמישית ואילך מותרים באכילה. התאריך הקובע לסיומם של שנים אלו אינו היום בו ניטע העץ אלא ט"ו בשבט. פירות שחנטו לפניו שייכים לשנה שעברה, פירות שחנטו אחריו שייכים לשנה הבאה.

נשאלת השאלה- מה הטעם שדווקא ט"ו בשבט נקבע כראש השנה לאילן, ולא ראש השנה הרגיל- א' בתשרי? התשובה לכך נעוצה בדברי חכמים שהתבוננו במזג האוויר, ובטבע הבריאה והצומח וקבעו שבט"ו בשבט "יצאו רוב גשמי שנה" (ר"ה יד.),

² לשיטות מסוימות גם לשמיטה

³ ר"ה יד., רש"י ר"ה ב. ד"ה "לאילן"

⁴ ר"ה יב: תוד"ה התבואה, כפתור ופרח פרק נג, אולם יש גם שיטות ראשונים אחרות

לפיכך הפירות שחונטים לאחר ט"ו בשבט "חיין ממי השנה הבאה" (ירושלמי ר"ה א, ב) ואילו הפירות שחונטים לפני ט"ו בשבט "חיין ממי השנה שעברה". מבאר הריטב"א (ר"ה י. ד"ה ופירות) _ התאריך הקובע הוא ראש השנה - א' בתשרי. אולם כדי שהפירות יחשבו מהשנה החדשה הם צריכים לצמות, מכח המים שירדו בשנה החדשה. כיוון שרק בט"ו בשבט יורדים רוב המים, פירות שחונטים מר"ה עד ט"ו בשבט, צמיחתם היא מכח המים שירדו לפני ראש השנה, אך לאחר ט"ו בשבט הפירות כבר צומחים ממי הגשמים שירדו לאחר ראש השנה, ושייכים לשנה החדשה.⁵

הסבר זה של הריטב"א מהווה תשובה לקושיא נוספת -

המשנה שהבאנו לעיל מציינת שא' תשרי הוא ראש השנה לנטיעה, ונשאלת השאלה - מה ההבדל בין נטיעה לאילן? מיישב הריטב"א, (כך כתבו גם הט"ז יו"ד רצד, ח, והש"ך רצ"ד, י), יום ההולדת של העצים הוא בא' תשרי, וזו הכוונה - א' בתשרי ר"ה לנטיעה. עץ צעיר נחשב בן שנה לגבי דיני ערלה, לא כעבור שנה מיום הנטיעה, אלא כשמגיע א' בתשרי שלאחר הנטיעה, וכן הלאה עד גיל שלוש. אולם גם הפירות החונטים בו בתקופה שבין א' בתשרי לט"ו בשבט באים מכח הגשמים שירדו על העץ לפני א' בתשרי, והם פירות ערלה, לכן (?), רק אחרי ט"ו בשבט, הפירות צומחים מכח הגשמים של השנה החדשה ואינם ערלה, וזו הכוונה שט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילן.

העולה מדברי הריטב"א, שט"ו בשבט אינו יום ההולדת של העצים, ר"ה לאילן, אלא ראש השנה לפירות האילן, שהרי שנות העץ נקבעות לפי א' תשרי, ורק לגבי הפירות התאריך הקובע הוא ט"ו בשבט. ואכן, הרמב"ם (הלכות תרומות ה, יא, והלכות מעשר שני א, ב), והשו"ע (יו"ד סימן שלא, סעיפים נז, קכה), משנים מעט בלשונם מלשון המשנה ומכנים את ט"ו בשבט - "ראש השנה למעשרות האילן". בהלכות מעשר שני ונטע רבעי ט, ט כתב שט"ו בשבט ר"ה לאילן, אבל מאידך ציין בהל' ח שלגבי ערלה ורבעי - א' תשרי הוא ר"ה, ___ __ רק שהפירות שחנטו לפני ט"ו בשבט אסורים)⁶

נמצא שלשיטות אלו - עיקרו של יום בפירות. בהמשך נעמוד על המשמעות הפנימית הטמונה בכך.

⁵ ביארנו לפי __ תי' ר"ה יד. ד"ה "באחד". בבבלי מוזכר רק הטעם - שיצאו רוב גשמי שנה. אולם בירושלמי מובאת מחלוקת אמוראים בדעת ר' אלעזר בשם ר' אושעיא - ר' אילא אמר - יצאו רוב גשמי שנה, רבי זעירה חלק - "עד כאן הן חיין ממי שנה שעברה, מכאן ואילך הן חיין ממי שנה הבאה". אנו כתבנו כתירוץ שחיבר את שני הטעמים. אבל הטורי אבן יד. ד"ה "הואיל" הקשה ע"כ, שמהירושלמי רואים שזו מחלוקת. באמת רש"י ר"ה יד. ד"ה "הואיל" ביאר את הבבלי אחרת - שכיוון שירדו רוב הגשמים זהו הזמן שבו הפירות חונטים, לכן קבעו זאת כגבול.⁶ פיוטים לט"ו בשבט מהגניזה הקהירית נדפסו ע"י מ. זולאי ז"ל במאמרו 'ר' יהודה הלוי שאינו ר' יהודה הלוי' בקובץ "ארץ-ישראל, מחקרים בידיעת הארץ ועתיקותיה, ספר רביעי, ירושלים תשל"ז עמ' 138-144.

⁶ רש"י ר"ה י. ד"ה "ופירות" תירץ את הסתירה אחרת - נטיעה צעירה שנותיה נקבעות לפי א' תשרי, ואילו עץ מבוגר מעל גיל שלוש, שנותיו נקבעות לפי ט"ו בשבט. אם כן לפי פירוש - ט"ו בשבט הוא אכן ראש השנה לאילן.

בעת שהיו ישראל שרויים על אדמתם, הסתכם ט"ו בשבט בעיקר כתאריך המציין את תחילתה של שנת המעשרות החדשה ותו לא. *כנראה שבימי הגאונים, עת שרד עדיין ישוב יהודי ניכר בחלקים מארצנו הקדושה, היום מתפללים בארץ ישראל ביום זה תפילות מיוחדות לה' שישלח ברכה בפירות האילן, אולם לפי המקורות שבידינו, באותם ימים עדיין לא זכה יום זה להתעטר בעטרת חג של ממש.⁷

משגלו ישראל מארצם, ונתפזרו בארבע כנפות תבל, הרחק הרחק מארצנו הקדושה, ולא היתה עוד משמעות למצוות התלויות בארץ, נותר מיום זה רק רושם קל בלבד- האיסור להתענות (שו"ע או"ח תקעב, ג) ולומר תחנון (שו"ע או"ח קלא, ו), וכמעט שלא ניכר רישומו בלוח השנה היהודי. עוברים דורות, הגלות מחשיכה והולכת, עם ישראל נרדף על צוארו וסובל צרות, פוגרומים ופרעות.

והנה לפתע, בעת שכמעט כל ישראל מרוחקים מאדמתם, זוכה ט"ו בשבט לעדנה מחודשת. מנהג חדש מתחיל להתפשט ביום זה בישראל- מנהג אכילת הפירות. בראשונה נזכר הוא בספר שנדפס לפני כ-430 שנה, בשנת שלט, וכך מעיד ר' יששכר סוסאן, בן דורם של מרן הבית-יוסף והאר"י הקדוש, על מנהג האשכנזים בעיר הקודש צפת, בספרו "עיבור שנים" (דף מד) - "שבט... יום ט"ו בו.. ר"ה לאילנות... והאשכנזים נוהגים להרבות בו במיני פירות האילנות לכבוד __ של יום". המנהג נזכר לראשונה בארץ ישראל, אולם בהמשך (מגן אברהם סימן קלא סעיף טז) מוזכר כמנהג האשכנזים בכל מקום.

לא עוברות שנים רבות, והמנהג מתפשט גם בקהילות ספרד, ואף בהרחבה גדולה, ודגש חזק יותר מן האשכנזים. נוהגים המקובלים הספרדים לקיים "סדר" מיוחד על פי קונטרס "פרי עץ הדר" (מתוך ספר "חמדת ימים") ונוסחים נוספים ב"סדר", אוכלים שלושים מיני פירות מפירותיה של ארץ-ישראל, אומרים ברכות ותפילות על כל פרי ופרי, לומדים פסוקים מן התורה, הנביאים והכתובים, ומאמרים מהמשנה והזהור, שיש בהם מעניני פירות העץ.

לאט לאט, הולך ט"ו בשבט וקונה לו מעמד של "חג" ממש, עד שעם שיבת ישראל לארצו, הצטרף ליום זה גם מנהג הנטיעות.

ונשאלת השאלה, מה אירע לפני כ-450 שנים, שלפתע ט"ו בשבט זכה לעדנה מחודשת עד כדי כך שהפך לחג של ממש? הלא אף בעת שישראל היו שרויים על אדמתם, לא הגיע היום למעמד כה מכובד?

---

⁷ פיוטים לט"ו בשבט מהגניזה הקהירית נדפסו ע"י מ. זולאי ז"ל במאמרו "ר' יהודה הלוי שאינו ר' יהודה הלוי" בקובץ "ארץ-ישראל, מחקרים בידיעת הארץ ועתיקותיה, ספר רביעי, ירושלים תשל"ז עמ' 138-144.

ההיסטוריה

התשובה לשאלה זו גנוזה בהבנת מהותו של הדור בו נולד המנהג והחג, דורם של האר"י הקדוש, מרן הבית יוסף והרמ"א, שהרי כל דור מדורות ישראל (אגרות ראייה תט') מגלה את נקודת האור המיוחדת שלו, שהיא חלק מהאור הכללי שעם ישראל מאיר בעולם, ובשעה שאנו מקיימים מנהג, הלכה או חג שנתחדשו באותו דור מאירה בנו אותה נקודת אור. כך אנו מוצאים בהגדה של פסח, שביליל הסדר ש"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", כי בכל פסח חוזר האור שהאיר בפעם הראשונה בזמן יציאת מצרים, וכן בכל חג חוזרת הארה מעין האור שהאיר בפעם הראשונה. (דרך ה' לרמח"ל חלק ד' פרק ז' אות ו').

הדור בו נולד מנהג אכילת הפירות בט"ו בשבט, דורם של האר"י הקדוש, מרן הבית יוסף והרמ"א, לא דור ככל הדורות היה, אלא דור שמהווה נקודת מפנה משמעותית בתולדות ישראל. זהו הדור שלאחר גירוש ספרד.

במשך מאות השנים שקדמו לאותו הדור, נבנו מרכזי היהדות בגולה- בצרפת ואשכנז מחד ובספרד מאידך. באותם ארצות נוסדו בתי המדרש העתיקים, שהצמיחו לישראל את רבותינו הראשונים, ושם יצאה הוראה לישראל. למרות חשכת הגלות המרה, החזיקו שם מעמד הקהילות היהודיות המפוארות, שהיוו את השלד החזק עליו נבנה בית ישראל. עלתה על כולם- הקהילה היהודית בספרד, שהיתה המקום היחידי על פני תבל בו זכו היהודים לחיי עושר וחירות __, ובה הגיעו היהודים למשרות רמות של שרים ויועצים בחצר המלכות.

והנה, משבר גדול מתחולל. העם הגולה נופל לתהום נוספת, עמוקה מקודמתה. בתוך כמה דורות, מגורש הוא מצרפת ואנגליה, סובל הוא מפרעות קשות מגרמניה, והיהדות האשכנזית נתלשת ברובה מהארצות בהן התבססה ונמלטת למזרח אירופה. החושך מגיע לשיאו בגירוש ספרד, "נשבר עמוד התווך אשר בית ישראל היה נשען עליו" (גירוש ספרד, קורות ומקורות עמוד 207). בתשעה באב בשנת ה' אלפים רנב לבריאת העולם, "יצאו כל צבאות ה' מארץ ספרד" (אברבנאל). שוב נטל העם את מקל הנדודים, "ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה" (בראשית ח, ט). נהרסו בתי המדרש הגדולים שהעמידו לישראל את הרמב"ם, הרמב"ן ורבי יהודה הלוי, פוסקים מפרשים, משוררים, מקובלים, גדולי הלכה ומעמיקי מחשבה, נמחקים באחת מעל פני האדמה.

למתבונן מן הצד נראה, שהמכה האדירה תגרום לעם השרוי בגלותו בתרדמת חורף עזה, להיכנס ברגע זה ל"קומה" של ממש. ואכן, היו יהודים שהתייאשו באותה שעה מן הישועה, ואמרו "יבשו עצמותינו, אבדה תקוותינו, נגזנו לנו... עזב ה' את בני יעקב" (אברבנאל- __ הישועה על ספר דניאל). פסה כל תקוה, ואנו עתידים להעלם בחשכת הגלות לנצח?

היאוש איים לנצח את התקווה.

אולם, לא כך חשבו גדולי ישראל בזו התקופה. ראשון לכולם - רבינו יצחק אברבנאל, מנהיגם הרוחני של המגורשים המפיח תקווה חדשה בלבבות, בהבחינו במבטו החד והמעמיק שכל מגמת הגירוש לשוב לארץ ישראל - "ובשנת רנב' העיר ה' את רוח מלכי ספרד לגרש מארצם את כל היהודים... וכולם עברו כנגד ארץ ישראל, ובזה באופן הם מתקבצים על אדמת הקודש" (אברבנאל ישעיה מג).

(דורשי רמזים יבחינו בכך, שהגירוש אירע בשנת רנב' לאלף השישי. מצינו, שכל אלף כנגד יום. אם נחלק את האלף לשניים, לילה ויום, הרי עד שנת תק' זהו הלילה, וחצות הלילה בשנת- רנ. ובחצות, מחד אמצע הלילה, לב החושך, ומאיך מתחיל להתנוצץ היום).

ואכן, בדור שלאחר הגירוש, מטפטפים אט אט מגורשי ספרד לארצנו הקדושה, ובראשם רבותינו הגדולים - מרן הבית יוסף, רבי יעקוב בירב, הרלב"ח ועוד. קהילה גדולה ומפוארת קמה בעיר הקודש צפת. לראשונה, מאז גלות ישראל מעל אדמתו, שוב נמצא המרכז הרוחני של עם ישראל בארץ ישראל.

אולם לא רק שנויי מקום יש כאן. בצפת של אותם ימים צומחת ועולה דרך חדשה בעבודת ה', דרכה של תורת הנסתר והקבלה. קמים גדולי המקובלים, אנשי הפנים של ישראל ובראשם האר"י הקדוש, מביטים לעומק ורואים שכדי להביא את הגאולה עלינו ללכת בדרך החדשה - דרך ה"פרי".

מה הכוונה?

ה"פרי" מבטא את השלמות - את השיא אליו אנו שואפים, הרי העץ יונק מהאדמה את כוחה ומימיה, מצמיח שורשים, ענפים ועלים ובסוף צומח ומבשיל הפרי למאכל האדם. לפיכך, המילה "פרי" משמשת פעמים רבות כביטוי מושאל לבטא שלמות; לדוגמא: בכוזרי (ג, ה) "כך יהיה לו יום השבת לפרי השבוע". זו גם הסיבה, שחז"ל לימדונו (סנהדרין צח.) שבשעה שתיתן ארץ ישראל את פריה בעין יפה אין לך קץ מגולה מזה, מפני שהפרי מבטא את השיא- השלמות- הקץ, וממילא פירות ארץ ישראל הם המבטאים את בוא הגאולה- שלמות העולם.

אך זו רק חציה של התמונה. מבחינת האדם- הפרי הוא סופו של תהליך, אבל העץ מבחינתו מניב את הפרי, כדי שיצפון בחובו את הזרע, שיהווה התחלה לעץ חדש, להמשכיות.

דרכו של הפרי היא גם דרך אמיתית, בחיים. ישנם אנשים, ש___ פעולתם בעולם היא לפעול לפי המציאות המזדמנת בפניהם - פעם הם עושים כך ופעם אחרת, יוצרים דבר קטן ועוד דבר קטן, וכך מקדמים את העולם מעט. אולם הרוצה להניע תהליכים גדולים, עליו ללכת בדרך אחרת- דרך ה"פרי". מראשית הדרך, עליו

לשרטט חזון, לשאוף אל ה"פרי" – הסוף, השלימות של התהליך. אם יראה הוא בעיני רוחו את "הפרי", "הפרי" עצמו יצפון בתוכו את הגרעין- ההתחלה, והתהליך כולו יונע קדימה, ולאט לאט יימצאו הכוחות להשלים אותו על כל פרטיו. "סוף מעשה במחשבה תחילה", הסיום וההתחלה חד הם.

כך היה בתקופת חובבי ציון של ימינו. בתחילה, החל הרב קלישר לדבר על בנין בית המקדש- השלימות. מתוך השאיפה לבנין בית המקדש, נולדה גם השאיפה לשוב לארץ ישראל, יהודים החלו לעלות לארץ, לבנות ישובים, להקים מדינה, ולאט לאט אנו מתקדמים לקראת בנין המקדש בעזרת ה'.

זו היתה דרכם של מקובלי צפת. המשבר הגדול של הגירוש הניע אותם לשאוף להבאת הגאולה, לפיכך עסקו הם ברזי תורה, לפי שידעו ש"סתרי תורה מביאים את הגאולה" (אורות התחיה סד). תורת הקבלה עוסקת ברעיונות העמוקים של שלמות העולם, ומהווים טעימה מתורתו של משיח. העיסוק ברעיונות גדולים אלו מניע אט אט את התהליך שיוביל בסופו של דבר להגשים את אותם רעיונות. "ספר הזוהר" הפורץ נתיבות חדשות, משים במדבר דרך... מוכן הוא לפתח פתחי גאולה. ובזכות שעתידים ישראל לטעום מאילן החיים, שהוא ספר הזוהר, יצאו מהגלות ברחמים" (זוהר, נשא קכד, אורות התחיה נז).

כחלק מאותו מהלך, התחולל באותו דור הנסיון לחדש את הסמיכה. אנו, בימינו, למרות הדרך הארוכה שעברנו מאז לקראת הגאולה השלימה, עדיין לא זכינו לחידוש הסמיכה והסנהדרין, אך הם כבר יצאו איתה לדורם כחלק מאותו חזון שלו.

כחלק מאותה דרך של שלימות וסוף המחוללים תהליך והתחלה, נולד לו באותו דור מנהג אכילת הפירות בט"ו בשבט, המבטא את דרכו של הדור. ידעו הם שסימן הגאולה בפירות הארץ, שבשעה שנותנת הארץ פריה בעין יפה אין לך קץ מגולה מזה (סנהדרין צח:). כי הפירות- השלימות הם גם הסימן המבשר את תחילתו של התהליך.

מדוע דווקא ט"ו בשבט הוא התאריך המתאים לדרך זו בתוך מעגל השנה, לשם כך עלינו להתבונן במקומו של היום במעגל השנה.

מעגל השנה

השנה נחלקת לשני חלקים מרכזיים- חורף וקיץ. בחורף, מבחינה חיצונית הבריאה כולה שרויה בתרדמת. העצים בשלכת, בעלי חיים רבים שרויים בתרדמת חורף או מכונסים ב"מאורות", והשדות עומדים בשממונם. הלילות ארוכים והימים קצרים, וגם בשעות היום- העבים מכסים את עין השמש החורפית והקרה, ואפלולית שורה

על פני היקום. האדם מסתגר בביתו החמים, ועגמומיות ממלאה את הלבבות.

אולם בפנים מתחוללים תהליכי חיים כבירים. המים החיוניים כל כך לקיום העולם יורדים מן השמים ומרווים את האדמה, והבריאה כולה הולכת ומתמלאת בכוחות חיים חדשים. כוחות סמויים לאו יפרצו החוצה עם בוא האביב והקיץ, השדות יתכסו במרבדים ירוקים, העצים יתנו את פריהם בעין יפה, ובעלי החיים ימליטו את צאצאיהם. חלוקה זו ביטא רבי נחמן מברסלב באומרו - "חורף הוא מבחינת עיבור וקיץ מבחינת לידה" (שיחות הר"ן צח), בחורף אנו מתמלאים בכוחות מבפנים, ובקיץ מממשים אותם.

גם עם ישראל עובר בתולדותיו תהליך דומה. עברנו תקופות של גלות, וזכינו וגם נזכה לתקופות של גאולה.

בגלות ישראל נראים בחוץ כשרויים בחושך ובתרדמה, אולם מבפנים הם מתקנים את עצמם, ומתמלאים בכוחות חיים שפרצו בבוא הגאולה.

בימי החורף, כשמביט אדם ___ בעץ השרוי בשלכת, חושב הוא שהעץ מת, אבל מי שמבין יודע שמבפנים מתמלא הוא בכוחות חיים. והנה-מגיע רגע בו העץ עדיין שרוי בשלכת, מי שאין לו עיניים חושב שהוא מת, אבל הבקי באורחות חיי העץ והעולם, רואה שהעץ כבר שתה מספיק מים, והנה הנה הוא יניץ נץ, יחנוט פרי עד שלבסוף יתכסה במרבד עלים ירוק ויניב את פריו המתוק והעסיסי. זהו ט"ו בשבט. חז"ל ראו שביום זה כבר "יצאו רוב גשמי שנה" (ר"ה יד), "ועלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטים מעתה" (רשי שם). בחוץ החורף עדיין משתולל במלוא עוזו, אבל חז"ל כבר יודעים שהגיע הרגע בו מתחיל להתרקם תהליך הפריצה החוצה.

כך היה גם בדור שלאחר גירוש ספרד-דור מקובלי צפת. ישראל היו שרויים במשבר עמוק, חשכת הגלות היתה שרויה במלוא עוזה. היו שחשבו- אבדנו, נגזנו לנו. אבל גדולי ישראל ידעו שהגיע ט"ו בשבט. דרשו הם ש"רנב", שנת הגירוש, בגימטריה "מזרה", "מזרה ישראל יקבצנו". הגאולה לא באה מיד, הקיץ עוד לא הגיע, אולם הנץ, הפרי הקטן חונט מעתה, החל התהליך שיניב בחובו את הפרי השלם של העולם.

טו' בשבט - טו' באב

מבט מעמיק מדייק יותר, תאריך של טו' בשבט אנו מוצאים דברי הבני יששכר (מאמרי חודש תמוז ואב, מאמר ד' אותיות בחג), המשווה בין טו' באב לטו' בשבט. הבני יששכר עומד על כך, שטו' באב הוא ארבעים יום לפני כה' באלול. למספר ימים זה ישנה משמעות רבה. חז"ל אומרים (סוטה ב.) שארבעים יום קודם יצירת הולד

מכריזין ברקיע בת פלוני לפלוני. כה' באלול הוא היום הראשון לבריאת העולם, שהרי א' בתשרי- ראש השנה הוא יום בריאת האדם- היום השישי לבריאה, נמצא שכה' באלול התחלת בריאת העולם (ויקרא רבה פכ"ט, א). אם כך, __ בעולם, טו' באב הוא זמן המחשבה הקודמת ליצירת העולם בפועל, ונשים לב- כבר בזמן המחשבה הראשוני על בריאת האדם מכריזים בשמים על __ שלימותו, .. מתאים לדברינו לעיל, שבהתחלה צריך לראות בחזון את הסיום- "הפרי".

אולם, כה' אלול הוא היום הראשון לבריאת העולם רק לפי שיטת ר' אליעזר (ר"ה הסובר שבתשרי נברא העולם, אבל לפי שיטת ר' יהושע- בניסן נברא העולם, נמצא שכה' באדר הוא היום הראשון לבריאת העולם, וטו' בשבט הוא יום המחשבה הראשונית הקודמת לבריאה ומתכונת כבר את שלימותה, כדברינו לעיל. לפי כיוון זה אפשר להוסיף עומק נוסף - הפוסקים (ר"ה כז. תוספות ד"ה "כמאן", משנה ברורה אורח חיים סימן תקצב סעיף קטן ה) עומדים על כך, שאנו נוקטים כשתי השיטות- גם כר' אליעזר וגם כר' יהושע, מפני ש"אלו ואלו דברי אלוקים חיים, בתשרי עלה במחשבה להבראות ולא נברא עד ניסן". דברים אלו מובנים על פי מה שראינו ובמעגל השנה. תשרי הוא החודש שבתחילת החורף, ניסן מצוי בתחילת הקיץ. בחורף הבריאה "מתעברת", כלומר מתחילה תהליך של יניקת כוחות חיים, שמכשירים אותה "להילד" בקיץ. תהליכים אלו מקבילים למחשבה, כמחשבת התכנון הסמויה, שיוצאים אל הפועל בהמשך עולם המעשה. לכן בראש השנה אנו אומרים - היום הרת עולם", כי הוא תחילת ההריון, ואילו הלידה מתרחשת בניסן. אם כך, טו' באב הוא יום המחשבה- הניצוץ הראשוני של מחשבת העולם. טו' בשבט הוא יום הניצוץ הראשוני של לידת העולם.

ואכן, אנו מוצאים בחז"ל סימנים לכך, שטו' באב הוא היום בו מתחיל התהליך של ההתכנסות פנימה, ואילו טו' באב הוא היום בו מתחיל התהליך של היציאה החוצה ומימוש הכוחות. הגמרא (בבא בתרא קכא:) אומרת שטו' באב הוא היום שבו "תשש כוחה של חמה", והיו מפסיקים לכרות עצים להדלקת האש על גבי המזבח בבית המקדש, כי העצים כבר לא מתייבשים היטב בשמש, ויכולים להתליע. זהו גם היום בו הלילות מאריכין והימים מתקצרים, וצריך האדם להוסיף בלימוד התורה גם בלילה. ולעומת זאת, לגבי טו' בשבט מציין המהרש"א (שם) שזהו היום שבו מתגבר כח החכמה, והתחילו לכרות עצים לבית המקדש⁸.

גם בתולדות ישראל, אפשר לראות שטו' באב וטו' בשבט מקבלים את צביונם לפי רעיונות אלו. טו' באב הוא החג הראשון שקיבל עליו עם ישראל, שלא מוזכר בתורה. אירועים רבים קרו ביום זה (עיין בבא בתרא קכא), והקדום שבהם שביום זה

⁸ לפי שיטת השו"ע יו"ד רצד, ד, טו' באב הוא היום האחרון שבו אפשר ליטוע עץ, ובר"ה תימלא לו שנה, כלומר זה זמן הכנה מספיק לחיי העץ כולו, לעומת טו' בשבט שהוא חג הפירות, ויש סוברים שגם בטז' באב אפשר ליטוע, עיין נוב"י תנינא או"ח פד).

תם העונש שנגזר על ישראל בעקבות חטא המרגלים למת במדבר, ושב ה' לדבר פה אל פה עם משה רבינו. ואכן מצאנו, שעוד בימי השופטים, טרם נבנה בית המקדש הראשון, כבר נאמר "הנה חג ה' בשילו מימים ימימה" (שופטים כא, יט), כלומר מדובר בחג שנחוג בקביעות. אך בימינו, ירד טו' באב ממעמדו ואינו נחשב כחג ממש. לעומתו טו' בשבט, כפי שראינו, פורץ להיסטוריה הישראלית רק במאות השנים האחרונות. מאימים הדברים. טו' באב, יום המחשבה לקראת תשרי, שבו מתחיל התהליך הארוך של העיבור, נקבע בתחילת ימי עם ישראל, בעת אנו יוצאים לדרך ארוכה. לעומתו, טו' בשבט, יום המחשבה לקראת ניסן, שבו הבריאה מתממשת ישראל יוצאים לחירות, נולדת לקראת הגאולה השלימה.

הפה - חוש הטעם והדיבור:

בכל חג מחגי ישראל אנו פוגשים את ה' במצווה ובאופן המיוחד לאותו חג. בכל חג המפגש הוא בחוש המיוחד לו- בראש השנה **בשמיעת** קול השופר, בחנוכה **בראיית** הנרות וכן הלאה.

מנהגו של טו' בשבט הוא באכילת הפירות, ולמנהג המקובלים ורבות מעדות ישראל גם בדיבור- קריאת פסוקים ומאמרים מעניין הפירות. המפגש בחושים אלו של הפה- הטעם והדיבור, מקביל הוא לחג הפסח- פה סח, שבו המצוות הם בפה- מצוות אכילת המצה⁹, ומצוות הדיבור והסיפור ביציאת מצרים. ואכן, הביטוי השגור בישראל למנהגי ליל טו' בשבט הוא- "סדר טו' בשבט", ביטוי שהושאל מליל הסדר בפסח. כלומר, מנהגי טו' בשבט משתלשלים מחג הפסח.

מתאימים הדברים, מפני שכפי שראינו לעיל, טו' בשבט הוא הסנונית המבשרת את בוא ניסן, והוא הניצוץ הראשון מהגאולה המגלה בניסן בחג הפסח¹⁰. ויש לשאול, מפני מה דווקא האכילה והדיבור הם המבטאים את גאולת העולם ויציאתו לפועל?

הדיבור - ידועים דברי אונקלוס (בראשית ב, ז) שתרגם את הפסוק "ויהי האדם לנפש חיה"- "לרוח ממללא", למדך שמעלתו של האדם מצויה בכח הדיבור.

ותמוהים הדברים, הלא בפשטות מעלתו של האדם היא במחשבה ובשכל ולא בדיבור? התשובה לכך נעוצה בהסברו של המהר"ל (גבורות ה' פרק כח) לדברי אונקלוס. ישנם בעולם יצורים חומריים כבהמה, ויצורים רוחניים כמלאכים. ייחודו של האדם

---

⁹ מאז חורבן בית המקדש בו היתה מצוות אכילת הקורבנות, זוהי הפעם היחידה בשנה שבה יש מצווה עצמית לאכול. בסוכות, למשל, הענין אינו לאכול משהו מסויים כמו המצה, האכילה היא רק חלק מהשיבה בסוכה.

¹⁰ ובתווך- פורים, שגם הוא בדיבור וטעם. דיבור- מקרא מגילה, טעם - אכילת סעודה, ומשלוח מנות ומתנות לאביונים לצרכי הסעודה.)

מכל הבריאה הוא בהיותו מחבר נשמה שכלית בחומר גשמי. ישנם באדם כוחות רוחניים וכוחות גשמיים, אולם הכוח שמחבר כוחות אלו הוא הדיבור. הדיבור הוא כלי ביטוי החוצה למחשבתנו הרוחנית. אנו גם משתפים בפועל בפעולת הדיבור-רוח וגשם, אנו מוציאים אוויר מראותינו, אוויר זה פוגע בכלי המבטא החומריים המצויים בפה, ואלו יוצרים את הדיבור.

לפיכך הגאולה מתאפיינת בדיבור, כי בגאולה העולם מבשיל, וכל הכוחות הרוחניים יכולים להתגלות בפועל בעולם החומרי. זו הסיבה שתקופת השנה בה מתחילה הבריאה להוציא כוחותיה החוצה מתאימה לדיבור-חורף עיבור וקיץ לידה, ולכן העשבים מתים בחורף ומתחילים לחיות בתקופה שלפני פסח, ואז טוב להתפלל עם העשבים, שאז תפילתם נכללת ונכספת בכלל תפילתו" (שיחות הר"ן צח).

לעומת הראיה והשמיעה המשמשים לקליטת כוחות פנימה, הדיבור הוא גם חוש בו האדם מוציא את כוחו החוצה, מתאים לזמן היציאה אל הפועל.

חוש הטעם - בהתאם לדיבור, גם האכילה והטעם מבטאים את יציאת העולם אל הפועל. ישנם באדם חושים רוחניים כראיה והשמיעה, וישנם חושים חומריים כטעם וכמישוש (לגבי הריח, וכן נושא זה באריכות- קול הנבואה עמודים נו-סד). בזמן הגאולה, שם ה' מתגלה בעול, ובכוחותינו לפוגשו גם בחוש הטעם החומרי. לפיכך חגי תקופה זו מתאפיינים בכוחות הפה - הדיבור והטעם.

כמה חילים על משמעות הסיפור...

במאמר עמדנו על מהותו של ט"ו בשבט לאור שלושה קווים יסודיים - תולדות ישראל, מעגל השנה והחושים - הדיבור והטעם. לאורם של קווים אלו, נתבונן בסיפור.

בתחילת הסיפור יש לניסים פרנסה ללא מאמץ, אך זו פרנסה בדוחק. גם ישראל, בשחר ימיהם - בתקופת יציאת מצריים, המדבר וימי בית ראשון נגאלים (באופן יחסי) ללא מאמץ. ה' גואל את ישראל ממצריים ל א בזכות עבודתם אלא מכוח ההבטחה לאבות, וכהמשך לגאולה זו הם זוכים להשראת שכינה גלויה - בית מקדש, נבואה ועוד.

דרכו של דבר שבא ללא מאמץ, שסופו ליפול, מפני שאין די כוח להחזיקו. בית המקדש חרב ב'שלושת השבועות', מפני שבתקופה זו של שיא הקיץ - הימים ארוכים (מהר"ל נצח ישראל פרק ח'), הפירות מבשילים והשנה מגיעה לסופה - שיאה. כאשר ישראל זכאים ומצויים במלוא כוחם, הרי שיא הקיץ הוא תקופה שמחה - ימים בהם מביאים ביכורים ו - ט"ו באב. אולם, כשישראל חייבים, ואינם עומדים ב'שיא' הנדרש מהם, הרי שדווקא בתקופה זו - תקופת ה'שיא' של השנה

נחרב המקדש והם נופלים ונשברים.

בזמן ה'שפע' - ניסים היה קוֹטֵף את הרימונים בערב 'שבת נחמו' - בסביבות ט"ו באב. אך 'שפע' זה אינו אמיתי, שהרי אינו מסוגל לספק את צורכי הבנות ה'מבשילות' ומגיעות ל- 'שיאן'- פירקן. לפיכך, העץ לא נותן פירות וניסים מאבד גם את מה שהיה בידו.

בתחילה,, נדמה שלא נותר כלום, אך לאחר חיפושים מתגלים שלושה רימונים. רימונים אלו הם גדולים במיוחד, מפני שהם נושאים בקרבם את כל כוחו של העץ. כך ישראל - בעת החורבן נדמה שהכל נעלם, אבל מתברר שנותרו ה'רימונים' - התורה, שאוצרת בקרבה את כל כוחותיהם של ישראל - מלכות, בית מקדש, ארץ ישראל ועוד.

מטבריה, המקום האחרון של הסנהדרין (ר"ה לא ע"ב), יוצאת התורה עם ישראל לגלות. בגלות, נדמה שהשתכחה מעם ישראל האמירה שהם בני ארץ ישראל, עד שמגיע גירוש ספרד ובט"ו בשבט פורצת אמירה זו מחדש. אמירה זו פורצת ממעמקי פנימיות התורה, שנשאה אותה תמיד.

גם ניסים לוקח עמו לגלות את הרימון מטבריה. בתחילה הוא מסתיר את עובדת היותו בן הארץ, אך תחת איומי הגירוש, ובזכות הרימון המבטא את הפנימיות, פורצת עובדה זו החוצה.

ניסים ממצה מספר טיפות מהרימון ומחיה את בן המלך, ישראל - בני מלכים. כעת אוכל ניסים את הפרי לכבוד ט"ו בשבט, מברך עליו, וחוזר עשיר לטבריה ולעץ הרימון ששב לתת את פירותיו. בתקופה שלאחר הגירוש, אנו מתחילים לשוב לארץ - לטבריה, (שממנה עתידים להיגאל - ר"ה שם, ובתקופה זו הוקמה מחדש בידי דון יוסף נשיא), ויש לנו כבר כוח בפה (- כוח המימוש) לאכול מהפירות בט"ו בשבט ולברך עליהם. אנו שבים מהגלות ובידינו התורה, שגדלה והתפתחה בימי הצער והסבל. כאן, בארץ, העצים שבים ונותנים את פירותיהם בעין יפה ומבשרים את בוא הגאולה.

